

Рецензия

на дисертацията на **Стоян Андреас Ставру**
на тема **„Човешкото тяло между въплътеността и конвенцията. Съвременни
перспективи”** за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ по
професионално направление 2.3. Философия (*Съвременна философия*)
от проф. д-р Хараламби Паницидис

Стоян Андреас Ставру е роден на 25 май 1980 г. в гр. София. Магистър по право на СУ „Св. Климент Охридски” от 2003 г., а също и магистър по социална и юридическа психология от 2010 г. Получава образователната и научна степен доктор по право също през 2010 г.

Зачислен е като докторант на самостоятелна подготовка към катедра *История на философията* при СУ „Св. Климент Охридски” през 2014 г. по професионално направление 2.3. Философия (Съвременна философия) с тема: „Човешкото тяло между въплътеността и конвенцията. Съвременни перспективи“.

Общият брой на научните публикации на Стоян Андреас Ставру е 17 (включително 2 монографии), от които по темата на дисертацията – 7. Това са статиите:

- „Тялото като управлявана ситуация” – сп. Социологически проблеми, 2014, № 3-4, с. 125-144;
- „Правото на живот на "неродените" живи човешки организми и неговата наказателноправна защита” – сп. Теза, 2014, № 9, с. 61-68;
- „Демонстриращото тяло“ – сп. Семинар_БГ, 2014, № 11 "От биоетика към биоестетика";
- „Безобидната” телесна модификация и тялото-камикадзе – към границите на прехода от Биоетика към Биоестетика“ – сп. Семинар_БГ, 2014, № 11 "От биоетика към биоестетика";
- „Мъртвото човешко тяло в науката и в изкуството – правната гледна точка“ – сп. Социологически проблеми, 2013, № 3-4;

- „Човешкото тяло като медия“, сп. Медии и обществени комуникации, 2013,(Април), № 16;

- “Екология на тялото – когатоекзоскелетите стават импланти” (предаден за печат) – Сборникс доклади, изнесени на Десетата национална конференция по етика „Екологическа етика, природа и устойчиво развитие на България“, проведена на 20 и 21 ноември 2014 г., организирана от Института за изследване на обществата и знанието при БАН, Представителството на Россотрудничество в България, фондация “Устойчиво развитие за България” и Министерството на околната среда и водите;

Документацията по защитата е пълна. Приложени са изискваните от закона допълнителни справки.

Текстът на дисертацията е в обем от 239 страници, състои се от две въстъпителни части, две глави и заключение. Библиографията наброява 341 заглавия, от които 103 на български и 238 на английски език, използвани непосредствено в работата върху текста.

Още в самото начало на своята рецензия бих искал да подчертая, че дисертацията на Стоян Ставру е съсредоточена не само върху генезиса и конфигурирането на специфичните ситуирания на човешкото тяло в епохата на виртуалните и генетичните технологии, но и върху необходимостта от тяхната кодификация в сферата на правото. По същество самото равнопоставяне на тези две проблемни полета и опитът те да бъдат осмислени в тяхната взаимовръзка е един от централните приноси на представения текст. Изходната теоретична предпоставка на изследователския проект на дисертанта е експлицитно изразеното разбиране, че човешкото тяло в неговите различни измерения – биологично, когнитивно, социокултурно, природата на връзката му със съзнанието – винаги е било централен проблем за философията и че ускореното развитие на медицината, на биотехнологиите и повдиганите от тях въпроси относно потенциални радикални трансформации на човешкото битие придават на този проблем огромно значение в съвременността. Многослойният характер на изследователското поле изисква субординиращата роля на интердисциплинарен подход, какъвто предлага авторът. Благодарение на него Стоян Ставру успява органично да съчетае различни дискурси върху

човешкото тяло – на философията и правото, на неврологията и епистемологията, на биополитиката и медицинската етика.

В първа глава *Тялото като възплътеност* са фокусирани усилията на автора по изграждането на обща концептуална рамка, която позволява необходимата системност и кохерентност при разгръщането на интерпретативните експликации относно ситуирането на телесността в съвременните дискурсивни практики на постмодерната философия, когнитивистиката и епистемологията. Интерес предизвиква реконструкцията на дебата между екстернализма и интернализма, дебат, който според автора е нерешен, а може би и нерешим, но по-важно е подчертаването, че резултатите от този спор пораждаат нови изследователски теми в сферата на философията, психологията, когнитивистиката.

Прецизно е изведено съдържанието на понятията, чрез които в съвременната неврология и когнитивистика се описва изграждането, формирането в човешкото тяло на базисните ориентации за пространство и време. На първо място е подчертана ролята на проприорецепцията, с която се свързва т.нар. усещане за азовавъплътеност, включваща телесната схема и телесния образ. Ролята на телесната схема е да осигурява способността да локализираме себе си и да се движим в пространството, определена като съвкупност от моторнодвигателни програми и навици, които могат да определят дадено движение или жест. Изтъква се, че последните изследвания налагат извода за нейната вроденост. В анализа удачно са инкорпорирани анализите на Мерло-Понти относно опита на движението и опита на възприятието. Телесната схема е определена като преноетичен фактор за развитието на човешкото съзнание. Телесният образ се разбира като организиран и интегриран телесен опит, включващ три основни аспекта – възприятието за тяло, концепцията за тяло и усещането за тяло. Много добре е прецизирано разграничението между понятията телесна схема и телесен образ като изразяващи различни нива на себепологането ни в света. Телесната схема функционира под прага на персоналния живот, като се осъществява автоматично и анонимно – своеобразен фонен процес, който работи независимо от нашата съзнателна воля, а телесният образ е съзнателно възприемане и интерпретация на нашето тяло, на неговите характеристики и поведения, поради това те се различават съществено и по начина, по който репрезентират тялото. Обобщава се, че телесната схема е отговорна за формирането на чувството за агентство, като генерира пластичността на взаимодействието между човешкото тяло и

средата, а телесният образ – за чувството за собственост. В своето съвпадение те формират чувството ни за въплътеност (с.40-48). Особен интерес предизвиква анализът на определени патологии, свързани с нарушаването на интегритета на телесната схема и телесния образ, чрез които се аргументират особеностите на формирането на човешката идентичност, формирането и самоидентифицирането на личността като резултат от специфични процеси на взаимодействие между човешката телесност и формирането на човешкото съзнание. Както подчертава авторът, „човешкото съзнание е вътъкано, вплетено в особената физическа и биологическа реалност на тялото, а през тялото – и в социалната среда, в която човек съществува винаги като тяло, ангажирано с определена ситуация” (с.66). Философският инструментариум, имплицитно и експлицитно вплетен в анализаните резултати на съвременната когнитивистика и невронаука, е представен през методологичния и теоретичен ключ на феноменологията, онтологията и постмодернизма. Тематизирането на прозренията на автори като Хусерл, Хайдегер, Мерло-Понти и др. много добре показват конститутивните функции на философията при осмислянето на радикалните ситуации, пред които е изправен съвременния човек и неговото тяло. В тази връзка адмирации заслужава опитът критично да се преодолее редукционисткият подход на функционализма и физикализма по отношение на ролята на тялото при формиране на човешкото съзнание. По отношение на телесния образ много добре е аргументирана неговата връзка с понятието за телесен проект, което изразява нашите нагласи за това, което искаме да направим с (от) тялото си. Според автора телесният проект обективизира в най-голяма степен човешкото тяло (с.92). Изтъкват се и различните нормативни импликации, произтичащи от него. От една страна те се отнасят до границите на индивидуалната свобода при преобразуването на собственото тяло, като напр. въпросите за допустимостта на телесните модификации, смяната на пола, киборгизацията, трансхуманизма, а от друга – до стремежа на обществото да стандартизира телата на своите членове с оглед осигуряването на социален ред и предвидимост. Тук са въпросите, отнасящи се до конструирането на човешкото тяло като норма и като регулирана ситуация, изискванията към външния вид, отношението към хората с телесни недостатъци, стандартите за красота и др. (с.92). Мисля, че увлечен в разкриването на необходимата роля на въплътеността за изграждането и развитието на човешките форми на субектност, дисертантът понякога стига и до недотам прецизни

обобщения, като например че „пространството и времето като абсолютни величини извън конкретен вид тяло са химери” (с.125). По отношение на пространството подобен извод твърде категорично внушава, че тялото като субект е не само необходимо, но и достатъчно условие за съществуването на пространството, което ми се струва крайно преувеличено. В края на краищата за кое пространство става въпрос: за геометричното, физическото, феноменологичното и т.н., или по-скоро тук имплицитно присъства проблемът за особеностите на пространствените възприятия? Подобен въпрос би могъл да бъде зададен и относно изводите по отношение на времето.

Във втора глава *Тялото като конвенция* акцентът е поставен върху важната тема за необходимостта на начините и формите на нормализация на телата, намиращи израз в културните и правни конвенции на тяхната регулация. Интерес предизвиква интерпретацията на гледните точки върху ролята на тялото в процеса на познаване на света, предлагани от сензорно-моторната теория на възприятието и енактивизма. Характерните особености на срастване и/или надрастване на отношенията между тялото и средата са представени през идеята за разширеното съзнание, идеята за взаимодействието между тялото и средата на Дюи, идеята за когнитивния интеграционизъм, идеята за трансхуманизма. Обосновава се тезата, че „именно особеностите на биологичното човешко тяло са определящи за конституирането на субекта такъв, какъвто го познаваме днес. Човешкото тяло е част от човешката природа” (с.150). Като приносен момент в тази втора глава на дисертацията може да бъде открит компетентият и същевременно критичен прочит на постмодерните интерпретации и „нормативната биография” на юридическите регулации относно спецификата на съвременното социално ситуиране на човешкото тяло. Особен интерес предизвиква анализът на партикуларния и редукционистки характер на отношението към човешкото тяло, разкриващи се както в действащия през социализма и отменен понастоящем Закон за народното здраве, така и в действащия днес Закон за здравето. Тази тема е обвързана с изясняване на необходимостта и формите на нормализация на телата, намиращи израз в културните и правни конвенции на тяхното регулиране. Особено внимание е обърнато на постмодерните и юридическите перспективи към проблема за въплътеността.

Накрая ще си позволя и една конкретна критична бележка. В представения текст има един забележим пропуск и той се отнася до отсъствието в него на интерес към позициите на съвременната философска антропология по темите, които разработва дисертанта. Тук ще спомена само трима автора и техните текстове, това са: Todes, Samuel (2003) *Body and World*, Schmitz, Hermann (2011) *Der Leib*, Chantal, Jaquet (2001) *Le corps*.

Нямам съвместни публикации със Стоян Ставру.

Авторефератът е добре структуриран и достатъчно ясно представя основните постижения на дисертационния труд. Самооценката за приносните моменти е изложена в 5 пункта. Категорично смятам, че приносните моменти са реални и достатъчно ясно разкриват самостоятелния и творчески характер на дисертационния труд.

Заклучение.

Като имам предвид изключителната актуалност на темата, разработена от различни гледни точки с впечатляващо добро познаване и аргументирано, критично отношение към релевантните изследвания, както и посочените в рецензията приноси, убедено препоръчвам на уважаемото жури да присъди на Стоян Андреас Ставру образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 2.3.Философия (*Съвременна философия*).

София, 28.05.2015 г.

Подпис:

(проф. д-р Х. Паницидис)